

E-mail: helen.maks23@mail.ru
Максимова О.О., доцент кафедри
дошкільної освіти та педагогічних
інновацій ЖДУ ім. І Франка

Гуманізація відносин як умова формування успішної особистості дошкільника (в контексті ідей В.О.Сухомлинського)

Анотація: Розглядається значення почуття успіху для становлення особистості людини, особливості виховної системи В.Сухомлинського у світлі гуманістичної направленості, значення дитячого колективу для формування успішної особистості дошкільника.

Ключові слова: гуманні відносини, успішна особистість, виховуючий колектив, культура взаємин у колективі.

Гуманізація нашого суспільства - це беззаперечна умова забезпечення найважливіших потреб кожної людини, розкриття її індивідуальності та самобутності, створення умов для гармонійного розвитку і вдосконалення. Можна стверджувати, що ступінь гуманізації є критерієм зрілості суспільства. В дошкільному віці перед вихователями постає завдання формування у дітей навичок соціально визнаної поведінки, вміння орієнтуватись у світі людських взаємин, готовності співпереживати та співрадіти, приходити на допомогу.

Питання гуманізації освіти завжди було й залишається предметом ґрунтовних досліджень філософів, педагогів, психологів, починаючи від стародавніх часів до сучасності (Конфуцій, Сократ, М.Квінтіліан, Т.Кампанела, Ф.Рабле, М.Монтень, Я.Коменський, Й.Песталоцці, К.Ушинський, К.Роджерс, М.Монтессорі, А.Макаренко, В.Сухомлинський, Л.Виготський, В.Давидов, Д.Ельконін, Л.Занков, Ш.Амонашвілі, С.Гончаренко, І.Бех, І.Зязюн, М.Красовицький, М.Лазарєв, Ю.Мальований, В.Моляко, І.Підласий, С.Подмазін, О.Савченко, І.Якиманська та ін.).

Сучасний світ потребує конкурентоспроможних вихованців. Розвиток умінь ставити перед собою цілі, конкретизувати їх через завдання, шукати шляхи їх реалізації, долати труднощі – це шлях до формування успішної особистості. Важливо поєднати гуманне ставлення до оточуючих з умінням йти своїм шляхом і реалізувати задумане. Проблема полягає в тому, що в дитячому колективі нерідко виникають відносини змагання, за яких успіх одного передбачає поразку інших. Звісно, суперництво формує у дитини такі життєво важливі якості, як наполегливість, витривалість, стійкість, а також бажання йти попереду. Та разом з тим ситуація конкуренції не сприяє формуванню гуманних мотивів поведінки дитини, навпаки, за таких обставин малюк діє, керуючись егоїстичними потребами.

Зазначимо, що прагнення досягати успіхів є у людини природне. Так, у віці немовляти малюк тягнеться до іграшки, щоб торкнутися і дістати її, в ранньому дошкільному віці, захоплюючись якоюсь діяльністю, вперто йде до її завершення і виявляє протест, якщо дорослі цьому заважають. Вміння обирати найкращий шлях до реалізації мети зростає разом з віком. Якщо успіх (тобто досягнення бажаного) є частим супровідником діяльності дитини, то формується мотивація успіху. Якщо ж в більшості випадків не реалізовується мета, то ймовірнішим є виникнення мотивації уникнення невдачі. Мотив прагнення до успіху – це стійка потреба особистості переживати гордість і задоволення при досягненні мети. В дітей з домінуванням мотиву надії на успіх поведінка та діяльність спрямовані на те, щоб у результаті отримати винагороду, похвалу; характерним є очікування у відповідь на свої позитивні дії настільки ж гарного ставлення. В мотивації боязні невдачі можна виділити дві тенденції: активне уникнення невдачі та власне страх поразки. Важливим є висновок Р.Бернса про так звану “матеріалізацію

негативних очікувань дитини”, тобто орієнтація людини на уникнення невдачі у більшості випадків призводить саме до них. У дошкільників мотив боязні невдачі виявляється як виконання завдання чи слідування загальноприйнятими правилами поведінки для того, щоб уникнути покарання старшого. Як зазначає І.Бех, «почуття успіху відіграє ключову роль у психічному розвитку індивіда, оскільки воно безпосередньо пов’язане з його природною активністю як основою породження всіх майбутніх видів діяльності й життєдіяльності загалом» [1, с. 643]. Для того, щоб у дитини формувалась мотивація успіху, але не розвивалась індивідуалістично спрямована життєва позиція, вчений радить організовувати кооперативну діяльність, яка є оптимальною у виховному і розвивальному плані. Нагадаємо класифікацію взаємин С.Якобсон, яка визначає наступні можливі ситуації при спільній діяльності: ситуація змагання, коли декілька осіб прямують до мети, яка може бути досягнута тільки одним з них, тому дії кожного стають для інших перешкодою; ситуація кооперації, коли кожен може досягнути мети, тільки об’єднавши свої зусилля з іншими, і тому розглядає їх як умови її досягнення; ситуація розриву, що виникає, коли неякісна робота окремих дітей перешкоджає отриманню загального продукту, зводячи нанівець зусилля других.

Як бачимо, тільки за кооперативної спільної діяльності дитина ставиться в умови, коли вона змушена переживати за успіх іншого, бо це невід’ємно пов’язано з її власним досягненням. Таким чином, дошкільник навчається орієнтуватися на допомогу іншому. Також, взаємодіючи з іншим, дитина опановує умінням емоційно оцінити однолітка, зрозуміти його стан, передбачити вчинки та вибудувати стратегію власної поведінки. З іншого боку, для досконалого виконання цих дій потрібно оволодіти механізмом рефлексії, що оптимально відбувається за кооперативної діяльності. В таких умовах дитина відчуває корисність для іншого з одного боку (виховується гуманістично спрямована особистість) та власну цінність – з іншого (формується впевненість у собі, що є необхідною рисою для спрямованої на успіх людини).

Розглянемо особливості виховної системи В.Сухомлинського, який майстерно поєднував формування неповторної індивідуальності кожної дитини з її гуманістичною направленістю. Вчений розглядав виховання як процес, наслідки якого залежать від утвердження в школі гуманістичних взаємин, культури, визнання прав особистості дитини, виступав проти “педагогіки вимог і заборон”.

У творчій спадщині та у виховній практиці В.О.Сухомлинського поєднано формування гуманних рис — взаємоповаги, взаємодопомоги, дружби, толерантності та позитивних рис індивідуалізму: утвердження природної цінності особи, її право реалізувати свої потенційні можливості, бути вільною, неординарною тощо.

Гуманістичну спрямованість особистості, звісно, варто формувати у колективі і через колектив, який відомий педагог розглядав як складну, духовну, інтелектуальну, емоційну, організаційну спільність особистостей, що розвивається і діє на засадах поваги до кожної особи, визнання її самоцінності та спільного творення добра. У визначенні поняття “колектив” В.О.Сухомлинський зсуває політичні акценти, які панували в його часи, на другий план, і виходить насамперед з його гуманістичної сутності. До специфічних ознак справжнього гуманного колективу педагог відносить наявність прагнення кожного його члена до спілкування з однолітками, їх інтелектуальну й духовну єдність; багатство і різноманітність стосунків між членами колективу; доброзичливість як домінуючу атмосферу життя колективу, турботу про іншого, дух відповідальності за нього, співпереживання, спільну діяльність, що спрямована на творення добра; гармонійне поєднання громадських і особистих інтересів, взаємну відповідальність і вимогливість до особистості, організаційну єдність. В.Сухомлинський надає пріоритетного значення вихованню в учнів почуття поваги до інших, вміння співпереживати й співчувати товаришеві. “Як це важливо навчити маленьких дітей по очах, і за рухами, по розмові розглядати в оточуючих горе і радість, засмучення і тривогу, хвилювання і збентеження, — писав В.О.Сухомлинський. — Якщо не проводити цієї роботи, людина може вирости

бездушним чурбаном. Зберіть тридцять таких чурбанів, і перед вами буде “колектив”, але який? Це буде сліпа, бездушна сила, яка готова безпошадно розтоптати людину. Тупа байдужість, безсердечність, емоційна товстошкірність – це дуже сприятливий ґрунт для лицемірства, демагогії” [2].

Аналіз педагогічних праць і досвіду В.О.Сухомлинського дозволяє визначити теоретичні і практичні аспекти розробки ним головних шляхів створення виховуючого колективу. Це, передусім, спільна діяльність, праця, які збагачені духовними й моральними ідеалами. Виховний результат, на думку педагога, залежить від участі дітей в організації трудових справ, від злиття праці і духовного життя вихованців, від того, ким вони себе відчують — пасивними виконавцями чи активними діячами. Важливим шляхом становлення колективу педагог вважав також збагачення відносин між учнями на засадах гуманізму. У зв’язку з цим він писав, що дійсне виховання колективу полягає в умінні створити та ствердити між вихованцями такі взаємовідносини, за якими кожний член колективу черпав би у своїх товаришів духовні багатства, а натомість віддавав би свої багатства іншим.

Дуже цінною в аспекті досліджуваного нами питання є думка педагога про значення уміння вчителя допомагати особистості усвідомити свої індивідуальні нахили та виявити їх в практичній діяльності, збагатити інших своїми ідеями, знаннями, справами, бути корисним для них. В.Сухомлинський превалюючого значення в розвитку гуманістичних взаємин надавав традиціям колективу, пов’язуючи їх згуртовуючу роль з розвитком духовного життя та особистою участю в них кожної дитини. Механізм впливу на особистість з боку колективу є доволі складний процес, оскільки передбачає поєднання внутрішнього життя дитини та її свідомих і несвідомих реакцій на різноманітні елементи життєдіяльності колективу, на його ставлення до неї. Особливості протікання цього процесу можна проаналізувати, зупинившись на таких позиціях: 1. В процесі спільної діяльності, спілкування відбувається обмін інформацією між учнями. Таким чином, здійснюється збагачення світогляду, духовного світу, формується уміння відстоювати власну думку. 2. Учень свідомо й активно бере участь в духовному житті колективу. Як результат – відчуття власної причетності до поглядів, думок, рішень, інтелектуальних надбань колективу, отже усвідомлення себе разом з іншими їх творцем, а не лише пасивним споживачем. Так формується впевненість у власних можливостях. 3. Оскільки дитина усвідомлює піклування про неї колективу і відчуває його підтримку, відбувається позитивний емоційний контакт з ним.

Тому певні вимоги колективу, його моральні цінності сприймаються не як щось вороже, а як прояв піклування і турботи. В цих умовах виникає своєрідний емоційний стан особистості, який В.О.Сухомлинський називав “відкритістю серця”. 4. В колективі дитина відчуває свою потрібність, свою індивідуальність, незамінність. Разом з тим вона дорожить членами колективу, їх думкою про себе. Це змушує її бути відкритою для діалогу з колективом, зростати, бути вимогливою до себе у відповідності з цінностями колективу. “Від того, що думає про людину колектив, залежить її думка про себе, рівень вимогливості до себе” [5]. У дитини виникає потреба у самовихованні не тільки внаслідок власного вибору особистості, а значною мірою як результат повноцінного життя у колективі.

Як бачимо, педагог зосередив свою увагу на внутрішніх механізмах, пов’язаних з психічним станом, реакціями особистості, її власними потребами і свідомим вибором.

Аналізуючи спадщину В.Сухомлинського з точки зору сприяння педагога досягненню успіхів дітьми, зазначимо, що в основі його підходу до виховання і навчання лежить знання і розуміння дитини, віра, любов і повага до неї, бережливе, чуйне ставлення до підтримки почуття її гідності, турбота про фізичний, психічний і духовний розвиток вихованця. Одним із його нововведень була знаменита “Школа радості”, в якій Василь Олександрович працював з дітьми-шестирічками. Великий педагог, запросивши дітей до школи, повів їх не в клас, а до саду. Тут відбувався “живий” контакт малят з

природою, з навколишнім середовищем, які допомагали відчутти дітям радість, оптимізм, повноту життя.

В.Сухомлинський так вводив дітей у шкільний світ, щоб перед ними відкривалися все нові й нові радощі, а пізнання не перетворювалося на нудне навчання. “Ми домагаємось того, щоб кожна, започаткована учнем молодшого шкільного віку (особливо учнем першого класу), робота обов’язково завершилася успіхом” [3, с.235]. Вчений вводить термін “значний успіх”, підкреслюючи значимість величини досягнутого результату.

Дарувати радість успіху дітям йому допомагала чудова природа, чарівна казка, натхненна творчість, лірична пісня, “куточок мрій”, посильна праця, турбота і догляд за тваринами, рослинами. Педагог вважав, що першою заповіддю виховання є надання дітям радості праці, радості успіху в навчанні, збудження в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності. Радість успіху в праці, в навчанні живить дитячий вогник цікавості, допитливості, жаги знань. “Як старанно, зосереджено працюють пустуни і шибеники, якщо вчителеві вдалося “запрягти” їх у посильну розумову працю, яка обіцяє і приносить успіх! У напруженій праці розкривається їх діяльна душа; вони стають невпізнаними: вся їхня увага зосереджена на тому, щоб якнайкраще виконати роботу” [4, с.439]. В цих успіхах вони черпають нову енергію.

Культура взаємовідносин у колективі, тобто створення таких відносин, які забезпечували б концентровану силу виховного впливу на особистість, відповідальність людини за людину й доброзичливість як форму й зміст такої відповідальності.

Отже, В.О.Сухомлинський зробив важливий внесок у розробку шляхів створення гуманної, духовно багатой і успішної дитини. Культура виховання особистості передбачає здійснення її глибокого аналізу, врахування і коректного спрямування особистого досвіду і нашарувань тих соціальних інституцій, в яких вона перебуває.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д.. Виховання особистості: Підручник / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.: іл.
2. Сухомлинский В.А. Вижу человека // Литературная газета. – 1967. – 26 сентября..
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1: Духовний світ школяра. – С. 209 – 353.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.2: Сто порад учителям. – С.419–656.
5. Сухомлинський В.О. Вибр.твори. В 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К., 1977. – Т.5: Педагогіка серця – С. 502.

Максимова Е.А. Гуманізація отношений как условие формирования успешной личности дошкольника (в контексте идей В.А. Сухомлинского)

Аннотация: Рассматривается значение чувства успеха для становления личности человека, особенности воспитательной системы Сухомлинского в свете гуманистической направленности, значение детского коллектива для формирования успешной личности дошкольника.

Ключевые слова: гуманные отношения, успешная личность, виховуючий колектив, культура взаимоотношений в коллективе.

Maksimova Helen. Humanization of relations as a condition for the successful formation of the personality of the preschool child (in the context of ideas V.A.Suhomlinskiy)

Abstract: Discusses the importance of the sense of success for the formation of the human person, especially the educational system Sukhomlinsky in the light of humanistic orientation, is a group of children for a successful personality of the preschool child.

Keywords: humane treatment, successful person, wychowawcy the team, the culture of relationships in the team.

